

**FERCSIK ERZSÉBET – RAÁTZ JUDIT:
KERESZTNEVEK ENCIKLOPÉDIÁJA
A LEGGYAKORIBB NŐI ÉS FÉRFINEVEK
Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009. 439 lap**

1. Mind névtudományunk, mind névtani ismeretterjesztő irodalmunk szinte rohamléptekkel halad, hogy behozza azt a hátrányt, amelynek oka az 1940-es évek végére és az 1950-es évek elejére nyúlik vissza, amikor is – HAJDÚ MIHÁLY szavaival élve – stigmatizált volt az onomasztika művelése. Az áttörést – amint az ma már köztudott – az 1957-ben megrendezett I. Névtudományi Konferencia jelentette, amely egyrészt a történeti névtudomány előtt nyitotta meg a kaput, másrészt a mai földrajzi nevek országos összegyűjtésében és kiadásában nem várt eredményeket hozott. Mindezek mellett a mai és a régebbi személynevek gyűjtése, kutatása és kiadása sem maradt el: a Magyar Személynévi Adattárak, valamint a Magyar Névtani Dolgozatok, továbbá a HAJDÚ MIHÁLY és MEZŐ ANDRÁS által szerkesztett Névtani Értesítő megindulása új távlatokat nyitott elsősorban a fiatal, pályakezdő kutatók előtt. De nem hagyhatom említés nélkül a két nagy etimológiai névszótárunkat: KISS LAJOS „Földrajzi nevek etimológiai szótára”-t (első kiadása: Bp. 1978), valamint KÁZMÉR MIKLÓS „Régi magyar családnevek szótára”-t (Bp., 1993). Ezek kiaknázásának lehetőségei ma még beláthatatlanok. Mindezeket azért bocsátom előre, hogy érzékeltessem, milyen feltételek és tudományos eredmények tették lehetővé ezt a magas színvonalú névtani tudományos ismeretterjesztő munkát. Ennek előzménye LADÓ JÁNOSnak az 1971-ben megjelent, majd csaknem évente változatlan kiadásban utánnyomott „Magyar utónévkönyv”-e volt. Ezt dolgozta át és bővítette jelentősen BÍRÓ ÁGNES (LADÓ JÁNOS – BÍRÓ ÁGNES 1998. Magyar utónévkönyv. Bp.); munkája ugyanúgy hivatalosnak számított és számít, mint az előbbi. A jelen mű közvetlen előzményeként azonban nem a fentiek, hanem FERCSIK ERZSÉBET és RAÁTZ JUDIT ismeretterjesztő munkája tekinthető (Hogyan hívnak? Könyv a keresztnévekről. Bp., 1997). Ezt fejlesztette tovább a szerzőpáros igen dicséretes módon, felhasználva természetesen MÁTRAY JÁNOS „Keresztnelveink. Szentek, vértanúk, névnapok” (Bp., 1960), BÁLINT SÁNDOR „Ünnepi kalendárium” (1–2. Bp., 1977) és FEKETE ANTAL „Keresztnelveink, védőszentjeink” (Bp., 1992) című művét.

2. Az „Előszó”-ban logikus sorrendben követik egymást az alfejezetek, amelyek a név mibenlétének rövid és közérthető összefoglalásával kezdődnek, majd az egyelemű, továbbá a kételemű névadással folytatódnak. A kételemű nevek közül a mű címének megfelelően a magyar keresztnévkincs rétegeinek a bemutatása következik, ezek után pedig a keresztnévadás szabályozásának áttekintése.

Az egyelemű neveket a két legalapvetőbb szempont, a motiváció és a nyelvi eszköz szerint csoportosítják a szerzők, amit csak helyeselni lehet. Az olvasót ugyanis elsősorban az érdekli, hogy régi, egyelemű neveinket – és természetesen családneveinket, ragadványneveinket, helyneveinket stb. – milyen indítékok válthatták ki a névadó közösségben,

valamint mire utalhatnak; illetőleg ezeket az indítékokat, motivációkat milyen nyelvi eszközzel fejezték ki: közvetlen megnevezéssel vagy szóképekkel (metaforával, metonímiával stb.).

Az igen tömör áttekintés, illetőleg csoportosítás után tér át a szerzőpáros a kételemű névadásra. A kételemű névadásról írottakból kitűnik, hogy a keresztelezés nem feltétlenül azonos keresztény név felvételével, ezért is viselhetek még egyháziak is születésükkor kapott nem keresztény nevet. A számos példa közül álljon itt Szent István királyunk vezére, Vecelin dédunokájának, Koppánynak a neve, akit pogány névre kereszteltek, de mint püspök is ezt a nevet használta (vö. KRISTÓ GYULA – MAKK FERENC, *Az Árpád-házi uralkodók*. Bp., 1988: 37). Csak az 1270. évi budai zsinat tette kötelezővé a keresztény nevek adományozását, aminek folyományaként régi személyneveink tovább ritkultak. A keresztény nevek gyakori ismétlődése pedig az efféle nevek elszürküléséhez vezetett, és ez az elszürkülés, azaz néhány tucatra való korlátozódás évszázadokig tartott, jóllehet a „Martyrologium Romanum” igen gazdag, újabb szentek nevével állandóan bővülő tárháza a keresztény névkincsnek. A katolikus egyház a későbbi századokban ezt úgy oldotta meg, hogy részben a kívánt nem keresztény név mellé keresztény nevet is bejegyzett, részben pedig úgy, hogy a nem keresztény nevet hangzásában hasonló keresztény névvel azonosította, s ezáltal megoldotta, hogy a gyermeknek meglegyen az égi patrónusa (vö. MÁTRAY i. m. 5). A Codex Iuris Canonici legújabb kiadása is csak annyit ír elő, hogy „a szülők, a keresztszülők és a plébános ügyeljenek arra, nehogy a keresztény érzülettől idegen nevet adjanak (Az egyházi törvénykönyv. Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta ERDŐ PÉTER. Bp., 1985. 855. kánon).

Annak az okát, hogy a magyarban – sok más néptől, illetőleg nyelvtől eltérően – a családnév mint jelző megelőzi a keresztnévet, elsősorban nem nyelvünk sajátosságában kell keresnünk, hiszen a németben is (*schönes Buch*), az oroszban is (*красивая дочка*) stb. elől áll a jelző, hanem abban, hogy családnéveink kialakulásakor önálló középhatalom voltunk: megtartottuk, megtarthattuk nyelvünk egyik legfőbb jellemzőjét; nem utánaotztunk, illetőleg nem kellett követnünk más népek és nyelvek gyakorlatát, amelyek lényegében véve a latin jelzős szerkezeten alapulnak. Nem kívánom tovább részletezni a magyar keresztnévkincs rétegeit és jellemzőit (eredeti nevek, jövevénynevek, idegen nevek, a magyar névalkotás módjai, a névteremtés stb.), amelyek még a nem névtanos szakember számára is tanulságosak, csak – „A névadás szabályozása” fejezetből (19–21) – még azt emelem ki, hogy a szerzők még a Nyelvtudományi Intézet által elutasított kérelmek közül is idéznek néhányat (*Kiskegyed, Dakota, India* stb.), hogy ízelítőt adjanak a szülők meggondolatlan kívánságaiból, amelyek teljesítésével gyermekük iskolás éveit akár meg is keseríthetik. Emiatt magam is úgy vélem, egyelőre igenis szükséges határt szabni a teljes liberalizációnak.

3. Az enciklopédia tájékoztatójában olvashatjuk, hogy a szerzők a magyar névtani kutatások eredményeit mind a korábbi egyelemű, mind a kételemű nevek keresztnéveire, illetőleg a becézőnevekre vonatkozóan figyelembe vették, ami megerősíti korábbi véleményemet, azt tudniillik, hogy művük meghatározó névtani ismeretterjesztő irodalmunkban. Ennek fényes bizonyítéka a névcikkek szerkezeti felépítésének tartalma: a név eredete, védőszentje, névnapja, gyakorisága, becézése, idegen megfelelői, családnévként való előfordulása, híres viselői, rokon neve, férfi-női névpárja, a különböző művészetekben, irodalomban és földrajzi névként való megjelenése. De kitérnek a szerzők a szólásokban, közmondásokban

való megjelenésükre is, sőt köznevesült származékaikat is számba veszik. Mindezekből látható és érzékelhető, hogy a tulajdonnevek kutatóinak mi mindenre kell tekintettel lenniük, jóllehet csak egy szófaji alkategória egyik részterületével foglalkoznak.

4. A névtár – nagyon helyesen, de a könyv alcímével ellentétben – a férfinevekkel kezdődik, amit az is indokol, hogy számos női név különböző nőnemű szuffixummal keletkezett, a latin és a francia *-ina*, *-ine* végződések elterjedésével pedig elvileg minden férfinévből alkotható női név. Legjobb tudomásom szerint a frízeknél fordul elő, hogy női névből is képeznek férfinevet (vö. A. BACH, *Deutsche Namenkunde*. Heidelberg, 1952. 1: 88. §).

A kötetet záró irodalomjegyzék, forrásjegyzék, a keresztnévek naptára, statisztikák, ábrajegyzék, valamint a mutató kellően eligazítják az érdeklődőket részben e kézikönyv használatakor, részben pedig további ismereteik gyarapításában.

Aligha kétséges, hogy ez a Tinta Könyvkiadótól immár megszokott csinos kiállítású mű, a „Keresztnévek enciklopédiája” sikerkönyv lesz, nemcsak becses tartalma, hanem közérthető, olvashányos, szép stílusa miatt is, amit akár egy ültő helyben is végig lehet olvasni.

ÖRDÖG FERENC

**HAJDÚ MIHÁLY: CSALÁDNEVEK ENCIKLOPÉDIÁJA
LEGGYAKORIBB MAI CSALÁDNEVEINK
A Magyar Nyelv Kézikönyvei XVII.
Tinta Kiadó, Budapest, 2010. 551 lap**

1. Alig telt el hét év, és HAJDÚ MIHÁLY újabb nagyszabású munkát tett le az asztalra. Hiányt pótló könyv ez, hiszen a környezetünkben élő népek közül már többen is jelentettek meg családnévekkel foglalkozó köteteket. Igaz, ezek a művek sokkal szűkszavúbbak, mint a most megjelent kézikönyv. Természetesen nekünk is van családnévszótárunk bőséges anyaggal. KÁZMÉR MIKLÓS könyvében azonban „csak” magyar családnéveket találunk, ráadásul az évszám szerinti felsorolásokon kívül kevés tér maradt a névadás indítékának magyarázatára. Az itt ismertetendő kötet címéül viszont nem véletlenül adta a szerző az *enciklopédia* szót. Valóban: jól megalkotott enciklopédia ez a munka, és nem egyszerű szótár. Bevezetésében mottóként BENKŐ LORÁNDOT idézi: „a névmagyarázatok egy része mindig rejt magában bizonytalanságot.” Ez igaz is; HAJDÚ MIHÁLY azonban minden igyekezetével azon volt, hogy a bizonytalanságok számát csökkentse. És ez – azt hiszem – sikerült is neki. A megmaradó bizonytalanságokról nem ő tehet.

2007. január elsején a Magyar Köztársaság lakossága 10 162 610 fő volt. A szerző azokat a családnéveket elemzi, amelyeket ezen vagy annál többen viselnek; szám szerint 1230-at (ha az ejtésbeli alakváltozatokat is számítjuk, akkor persze jóval többet). Ez a szám kicsinek tűnik ugyan, de vegyük figyelembe azt a tényt, hogy kevés híján az ország lakosságának kétharmada (pontosan: 65,82%-a) viseli ezt az 1230 családnévet. Természetes, hogy a fentmaradó egyharmad jóval több nevet tartalmaz; ezek feldolgozása későbbi